

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.2.50](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.2.50)

УДК 338.35.48

I. А. Лопашчук,

*к. е. н., асистент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці
ORCID: 0000-0001-9934-6607*

АКТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ВЕКТОРУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

I. Lopashchuk

*PhD in Economics, Assistant of Department of Business, Trade and Stock Exchange Operations,
Yurii Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi*

ACTUALIZATION OF SOCIAL VECTOR OF ENTERRENEUSHIP IN UKRAINE

У статті досліджено особливості функціонування підприємництва в контексті посилення соціального складника його розвитку. Ключовими умовами активізації підприємницької діяльності в сучасних умовах визначено соціальну відповідальність та сталий розвиток. Обґрунтовано, що впровадження соціальної відповідальності в практику діяльності підприємств носить суперечливий характер. З одного боку, максимальна прозорість і забезпечення відповідності діяльності критеріям сталого розвитку представниками крупних експорторієнтованих підприємств, з – іншого неготовність і небажання малого та середнього бізнесу посилювати соціальну складову. В статті розглянуто основні ініціативи і проекти стимулювання розвитку підприємництва в Україні на засадах сталого розвитку та соціальної відповідальності. Розглянуто структуру витрат підприємств в Україні на робочу силу в контексті формування внутрішньої складової соціальної відповідальності. Обґрунтовано шляхи активізації розвитку соціального підприємництва в Україні.

The peculiarities of entrepreneurship in the context of strengthening of social part of its development have investigated in the article. Using of social levers in formation and development of business, on the one hand, contributes to solving the social problems of society, on the other – allows of receiving benefits for growth of business reputation, strengthening of competitive positions, increasing of value of the enterprise, receiving income from its activity. Sustainable development and social responsibility become the main approach to business. It is grounded that the implementation of social responsibility in business practice of Ukrainian enterprises is controversial. Despite a number of positive examples, most businesses, with numerous disruptions in the social and environmental spheres of doing business, are not ready to demonstrate transparency in sustainable development and in relationships with stakeholders. The structure of labour costs of enterprises in Ukraine in the context of formation of internal component of their social responsibility is considered. It is established that the main part of the labour cost is the state-guaranteed expenses (salaries, social benefits, etc.). In addition, the low level of labour costs that financed on Ukrainian enterprises' own indicates a low level of corporate social responsibility in Ukraine.

To strengthen the social approach to business in Ukraine, with the support, but in some cases, as the request of European institutions, a number of initiatives and projects have been created, the main purpose of them is to support entrepreneurship and create a favourable business environment. The main initiatives and projects which stimulate entrepreneurship in Ukraine on the basis of sustainable development and social responsibility have conducted in the article.

One of the perspective types of entrepreneurship in Ukraine is social entrepreneurship, which could strengthen the social inclusion and employment of the least protected classes of society. In today's context, it evolves in response to social problems and challenges that have emerged in the last five years, with minimal support of government. Such situation requires a number of measures to determine the official status and stimulate this type of business. In the light of positive experience of EU countries there is an urgent need to develop economic mechanisms of stimulation of social entrepreneurship in Ukraine.

Ключові слова: підприємництво; соціальна відповідальність бізнесу; соціальне підприємництво; сталий розвиток.

Keywords: entrepreneurship; corporate social responsibility; social entrepreneurship; sustainable development.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації економіки та євроінтеграційного курсу України у практиці господарювання українських підприємств прослідковується чіткий курс на використання соціальних важелів формування та розвитку бізнесу, які дозволяють не тільки позитивно впливати на ділову репутацію та імідж підприємства, але й зміцнити конкурентні позиції на ринку та отримувати додаткові доходи для розвитку бізнесу. Все частіше підприємства свідомо беруть на себе зобов'язання щодо ведення діяльності на засадах соціальної відповідальності, що в свою чергу розширює можливості приваблення додаткових споживачів та посилення лояльності наявних, створює додаткові платформи для співпраці з органами державного управління та місцевого самоврядування, дозволяє посилити інвестиційну привабливість, формувати відносини зі стейкхолдерами на якісно новій основі, підґрунтям якої є відносини партнерства. Посилення соціальної відповідальності створює можливості і для отримання для підприємства конкретних ефектів економічного характеру: зростання продуктивності (а відповідно й прибутковості) діяльності внаслідок посилення лояльності та зацікавленості персоналу шляхом забезпечення гідних умов праці та можливостей для його розвитку; вплив на витрати бізнесу шляхом їх перерозподілу разом із ризиками внаслідок посилення партнерських відносин постачальниками та інвесторами; участь у державних та грантових програмах у напрямку розв'язання конкретних соціальних програм розвитку суспільства створює можливості отримання додаткових коштів для розвитку та розширення бізнесу. Окреме місце належить соціальному підприємництву, яке унаочнює найвищий рівень соціальної відповідальності бізнесу і його свідомий вибір вирішувати конкретні проблеми розвитку суспільства на постійній основі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку різних аспектів підприємницької діяльності в контексті соціальної відповідальності розвинуто у працях Баюри Д. [1], Грішнєвої О.А., Міщук Г.Ю., Олійник О.О. [2], Корнецького А., Нагаївської Д. [3], Зибаревої О.В., Вербівської Л.В. [4] та інших. Проте подальших досліджень потребують питання визначення перспектив впровадження соціальної відповідальності в діяльність суб'єктів господарювання, а також оцінка можливостей поширення соціального підприємництва.

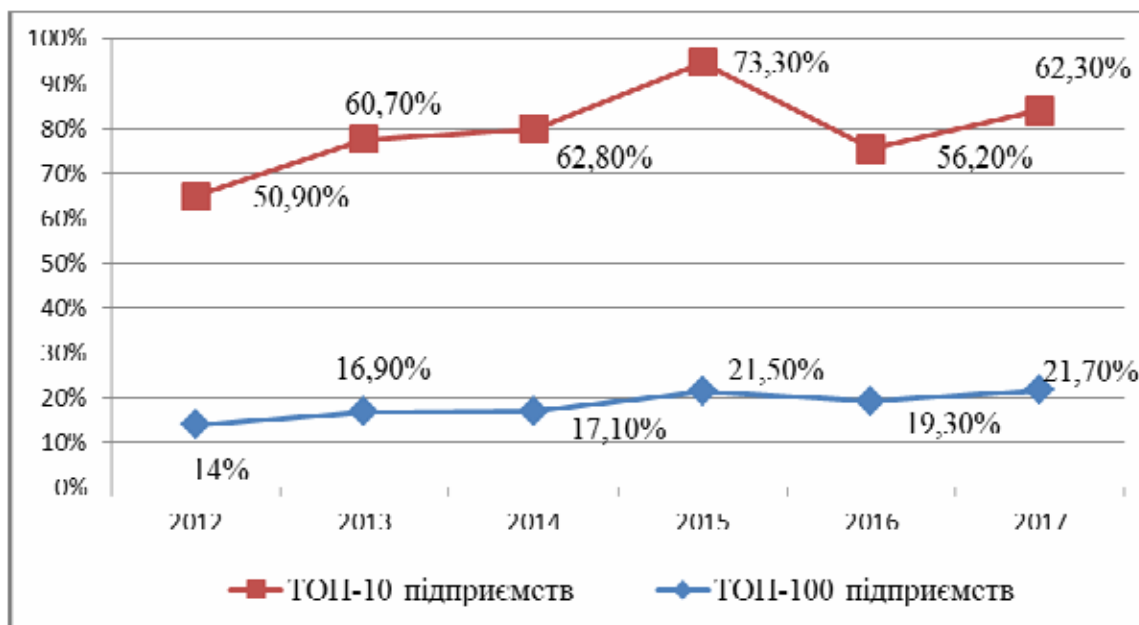
Формулювання цілей статті. Метою дослідження виступає обґрунтування необхідності посилення, надання оцінки, а також визначення перспектив соціального вектору підприємництва в контексті забезпечення сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах основною тенденцією є перехід підприємств на принципи сталого розвитку, які формують ключові пріоритети їх розвитку. В той самий час саме сталий розвиток створює передумови для довготривалого і стабільного розвитку бізнесу у сучасному глобалізованому світі. Важливою складовою сталого розвитку підприємства є його соціальна складова, яка найбільшою мірою характеризується рівнем соціальної відповідальності. За дослідженнями міжнародної платформи з розробки технології та просування практики корпоративної соціальної відповідальності в діяльність підприємств YourCause в сучасних умовах середовище соціальної відповідальності характеризується прихильністю 60% глобальних споживачів, а також 75% представників покоління мілленіалів, які готові платити більше за товари підприємств, в основі бізнесу яких лежить концепція сталого розвитку [5]. Соціальна відповідальність бізнесу розглядається як інструмент досягнення цієї сталості в економічній, соціальній та екологічній сферах, а також виступає механізмом заохочення компанії до створення процесу для інтеграції чотирьох ключових пріоритетних напрямків (соціального, екологічного, етичного, питань прав людини та споживачів) у свої бізнес-операції та основної стратегії в тісному співробітництві з зацікавленими сторонами [6].

Важливим завданням в контексті глобального курсу на сталий розвиток є виконання програмного документу розвитку світового співтовариства «Цілі сталого розвитку 2016-2030» [10], проголошених на саміті ООН у 2015 році і спрямованих на інтеграцію зусиль бізнесу та суспільства щодо економічного зростання, прагнення до соціальної справедливості і раціонального природокористування, що є актуальним як на національному рівні, так і на рівні окремих підприємств.

Рівень соціальної відповідальності таких підприємств можна оцінити за даними нефінансової звітності, що публікується на сайтах, як готовність демонструвати результати у сфері сталого розвитку, а також за результатами рейтингів, в яких приймають участь такі підприємства. Зокрема, рівень прозорості діяльності та рівня соціальної відповідальності підприємств – найбільших платників податків України за 2012-2017 рр. зростав у динаміці у топ-100 найбільших платників податків (у 2017 році склав 21,7%) і коливався в діапазоні від 50% до 73% у топ-10 найбільших підприємств - платників податків, що можна побачити на рисунку 1.

Найвищий рівень розкриття інформації про сталий розвиток та соціальну відповідальність в економічній, соціальній та екологічній сферах підприємства показали у 2015 році – 73,3%. Новацією у формуванні показника прозорості діяльності підприємств у 2016-2017 рр. стало врахування виконання ними ключових цілей сталого розвитку за напрямками зобов'язання та результати. За даними Центру КСВ України за 100 підприємств-найбільших платників податків лише 5 висвітлили дані щодо досягнення цілей сталого розвитку, при чому ступінь розкриття такої інформації коливався від 5% до 50% [8; с. 20].

Рис. 1. Середній рівень розкриття інформації про КСВ на сайтах топ-100 українських підприємства за 2012-2017 рр. (%)

Джерело: [8; с. 9, с. 15]

З метою стимулювання розвитку підприємництва на засадах сталого розвитку та соціальної відповідальності за ініціативою Європейської бізнес-мережі з КСВ було розроблено Маніфест «Підприємство 2020» (який корелюється з програмними документами сталого розвитку світового співтовариства). Даний документ спрямовує бізнес і уряди до активної співпраці за наступними пріоритетами:

1. зробити працевлаштування та залучення пріоритетом на рівні рад директорів, керівництва та виробничо-збутових ланцюгів.

2. сприяти тому, щоб компанії-учасники спілкувались з громадами, містами та регіонами як відповідальні партнери для розвитку та впровадження нових надійних засобів виробництва, споживання та нових джерел доходів.

3. в основу ділової активності ставити принципи прозорості та поваги до прав людини [7].

В найбільш узагальненому вигляді проект «Підприємство 2020 (що насамперед був створений з метою вирішення соціальних проблем на основі спільних дій і визначення внеску бізнесу в стратегію Європейського союзу «Європа 2020» для досягнення розумного, сталого та всебічного розвитку: роль бізнесу в суспільстві)» розглядає чотири основні сфери: трансформація ринків; інклюзивне суспільство; здоров'я і благополуччя; прозорість задля довіри. В Україні проект «Підприємство 2020: роль бізнесу в суспільстві» фокусується на бізнес-рішеннях у таких семи сферах: освіта, здоров'я нації, демографічні зміни, довкілля, інновації й технологічна готовність, ринок праці, інфраструктура й розвиток регіонів.

З метою посилення соціального вектору розвитку підприємництва існує низка інших ініціатив освітнього характеру, центрів розвитку та підтримки бізнесу, програм стимулювання, платформ розвитку тощо, які пропонуються як на урядовому, так і неурядовому рівнях (табл. 1).

Таблиця 1.

Ініціативи щодо стимулювання соціального розвитку підприємництва

Ініціатива, проєкт, програма	Мета створення	Результати (очікувані або реальні)
Ініціатива Європейського Союзу «EU4Business»	підтримка підприємництва, сприяння працевлаштуванню, регіональному процвітання, розширення доступу підприємців до фінансування, ринків та знань	Мережа центрів підтримки бізнесу в Україні (15 регіональних представництв), 78 малих та середніх підприємств, що ведуть бізнес у сільському господарстві, харчовій промисловості та пакуванні; туризмі; інноваціях; інформаційно-комунікаційних технологіях; логістиці; зеленій економіці отримали доступ до консультаційних послуг в рамках програми
«FORBIZ»	покращення бізнес-середовища функціонування підприємництва відповідно до Цілей сталого розвитку та євростандартів	підтримка підприємств щодо представлення компаній та їх продукції на ринку ЄС та встановлення ділових зв'язків з покупцями та імпортерами в ЄС
«Пакт заради молоді – 2020»	боротьба з безробіттям серед молоді	700 партнерств між бізнесом та освітнім сектором, 50000 місць для стажування та першої роботи молоді, забезпечення 1000 молодих людей менторською підтримкою з питань побудови кар'єри
Проєкт «Сприяння соціальному підприємництву»	розвиток соціального підприємництва	створено спеціальні центри, що надають соціальним підприємствам комплексну підтримку у запускуванні та розвитку їхньої діяльності, проводять тренінги та навчання соціальних підприємців, здійснюють просвітницьку роботу
Платформа ефективного регулювання при Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства	допомога бізнесу в питаннях розуміння та виконання правил, що встановлює держава; підвищення ефективності дії рекомендацій ОЕСР щодо відповідального ведення бізнесу, які підтримуються державою	налагодження діалогу між державою та бізнесом щодо рішень, що впливають на бізнес; проведення консультацій між органами влади, місцевого самоврядування, організаціями роботодавців та професійними спілками стосовно питань ведення відповідального бізнесу
Всеукраїнська мережу доброчесності та комплаєнсу (UNIC)	впровадження стандартів доброчесності, просування ідеї відповідального ведення бізнесу, популяризація ідеї доброчесності і прозорості серед громадськості та бізнесу	55 підприємств та асоціацій входять до мережі; сертифікація рівня доброчесності та комплаєнсу учасника Мережі, що підтверджує високий рівень комплаєнсу підприємства; покращення ділової репутації, полегшений вихід на зарубіжні ринки, доступ до кредитування, колективна протидія корупції тощо
Проєкт «Social Entrepreneurship: Achieving Social Change from the Bottom Up» за підтримки Європейської Комісії в Україні	навчання соціальному підприємництву	системи підготовки майбутніх соціальних підприємців, підтримка їхнього бізнесу, забезпечення сприятливої законодавчої бази та популяризація концепції соціального підприємництва в суспільстві
Програма соціального інвестування Western NIS Enterprise Fund	вирішення соціальних і екологічних проблем України, сприяння поширенню соціального підприємництва в Україні	програма доступного кредитування для соціальних підприємств (спільно з Ощадбанком та Кредобанком), всеукраїнське дослідження соціального підприємництва, навчальні курси із соціального підприємництва для Школи соціальної роботи Києво-Могилянської Академії та Львівської бізнес-школи УКУ (LvBS) та інші проєкти.

Джерело: складено з використанням [10-15]

Не дивлячись на вигоди, які приносить соціально-відповідальне ведення бізнесу, в Україні впровадження соціальної відповідальності в практику діяльності підприємств носить суперечливий характер. Зокрема, існує низка підприємств (в основному це крупні підприємства, корпоративного типу, які зорієнтовані як на внутрішній, так і на зовнішній ринок), які керуються в своїй діяльності принципами, проголошеними Глобальним договором ООН та іншими нормативними документами, розгортають соціальні проекти, демонструють прозорість діяльності, щорічно публікуючи соціальні звіти, активно долучаються до соціальних та екологічних ініціатив місцевих громад, ведуть добротинну діяльність, створюють комфортні умови функціонування та співробітництва для стейкхолдерів.

Проте, суттєва частка підприємств, особливо на периферійних депресивних територіях, поки що не готові (а часто-густо й не бажають) змінювати орієнтири розвитку в сторону посилення соціальної складової ведення бізнесу, керуючись в своїй діяльності більшою мірою корисливими мотивами. Крім того, на таких підприємствах підтримується практика виплати зарплати «в конвертах», що стимулює тіньову зайнятість, порушуються принципи прозорості ведення бізнесу, відсутні соціальні звіти, діяльність профспілкових організацій носить напівформальний характер, порушуються стандарти безпеки праці, екологічні норми ведення бізнесу, благодійна діяльність обмежується одноразовими піар-акціями тощо.

Важливим аспектом соціального вектору розвитку підприємництва в Україні є посилення внутрішньої складової соціальної відповідальності кожного підприємства. В даному контексті важливо зосереджувати увагу на відповідності оплати праці вартості робочої сили. Структуру вартості витрат підприємств України на робочу силу представлено на рисунку 2.

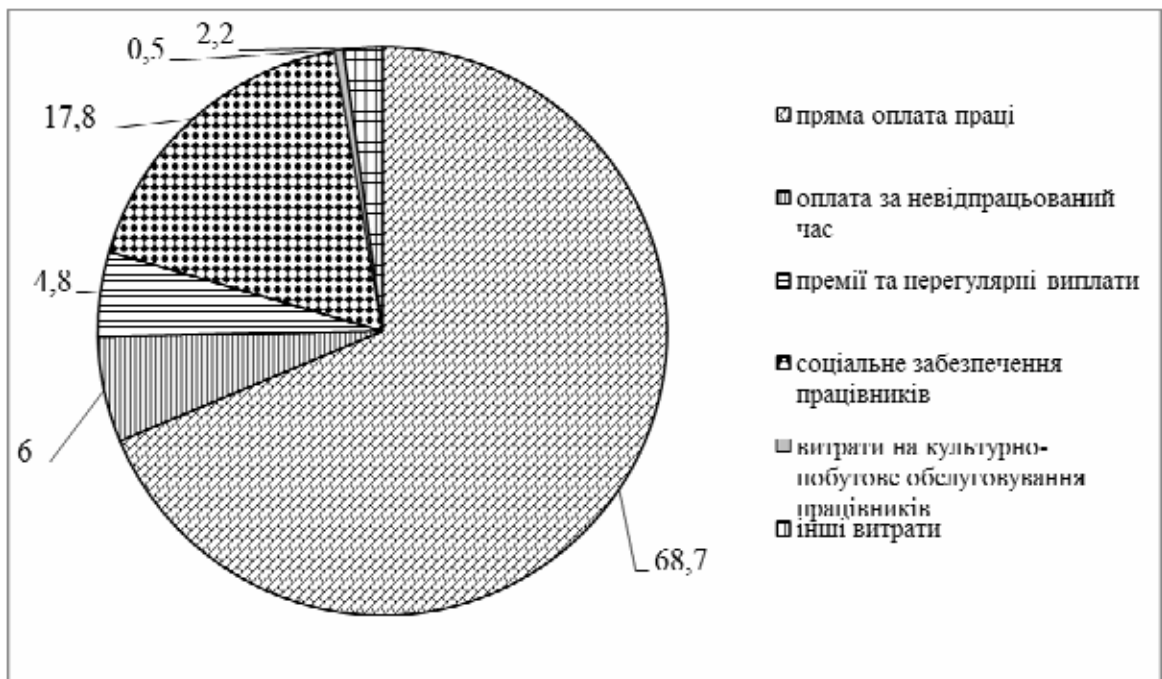
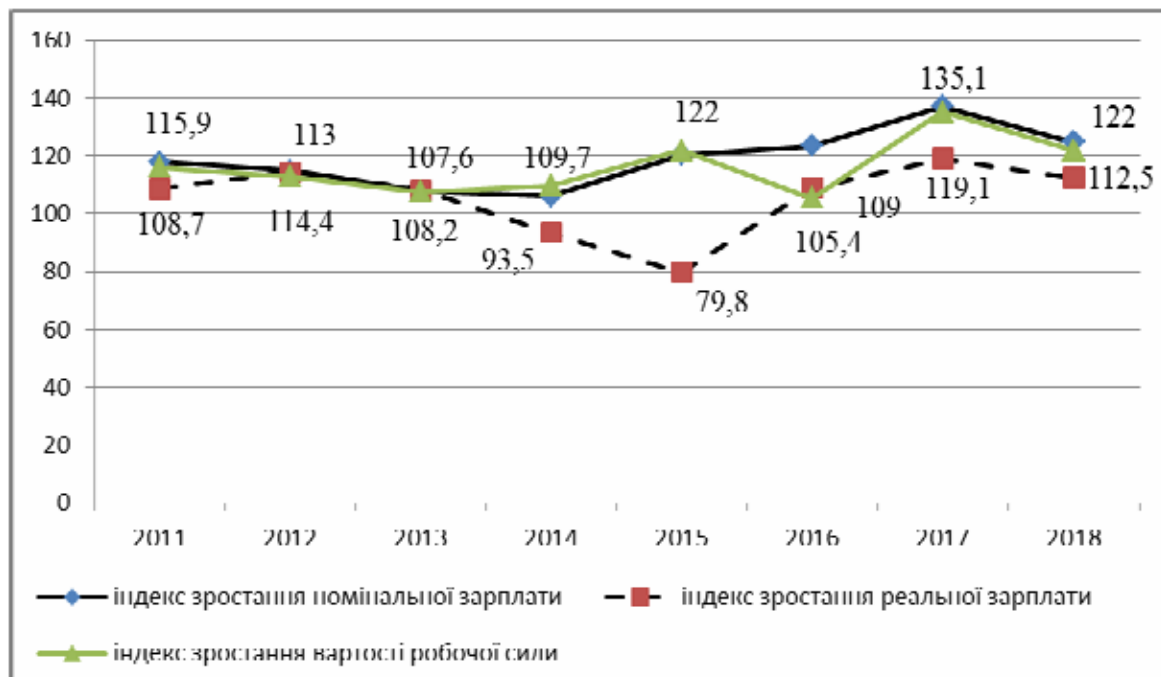

Рис. 2. Структура витрат підприємств України на робочу силу у 2018 році, %

Джерело: [16, с. 58]

За показником вартості робочої сили Україна значно відстає від європейських країн. Найвищою є вартість робочої сили в Норвегії, де у 2018 році витрати на робочу силу в середньому на одну оплачену годину становили 50 євро (з них 81,3% або 40,6 євро припадало на заробітну плату), в Данії – 43,5 євро, Ісландії – 42,5 євро, Франції – 35,8 євро [16, с. 74]. В Україні цей показник становить у 2018 році 2,3 євро (80,2% припадало на оплату праці). У 2018 році у структурі вартості робочої сили підприємств України 97,3% складають витрати, які законодавчо забезпечується і є гарантованими. На витрати, які забезпечуються суб'єктами господарювання самостійно (на культурно-побутове обслуговування та інші) припадало менше 3%, що вказує на низький рівень соціальної відповідальності бізнесу в Україні, який поки що не готовий збільшувати соціальні видатки.

Дані щодо динаміки зростання номінальної, реальної зарплати та вартості робочої сили, що наведено на рисунку 3, показують, що зростання вартості робочої сили відбувається швидше, ніж зростання реальної заробітної плати.

Рис. 3. Індеси зростання номінальної, реальної зарплати та вартості робочої сили підприємств України за 2011-2018 рр., %
Джерело: [16]

Така тенденція в основному спричинена зростанням соціальних стандартів і відповідним збільшенням витрат на утримання робочої сили, що гарантовані державою. Темпи зростання вартості робочої сили і номінальної зарплати (на яку припадало найбільша частка по утриманню робочої сили) знаходяться приблизно в одному діапазоні (за виключенням 2016 року, у 2017 році мінімальна заробітна плата зросла удвічі, що вплинуло і на вирівнювання темпів зростання зазначених показників).

За дослідженнями Щвець П.А., Бабиць Р.Б. [17], які обґрунтували систему чинників, що визначають вартість робочої сили в Україні, робоча сила підприємств України характеризується низькою вартістю, низьким рівнем інтенсивності і продуктивності праці, що впливає на формування «замкненого кола» («...дешева робоча сила, перешкоджаючи оновленню технологічного устаткування, стримує зростання продуктивності праці, а низька продуктивність праці не створює економічних передумов для підвищення рівня оплати праці...»), в рамках якого через неефективну структуру собівартості продукції та інші чинники не забезпечується зростання вартості робочої сили. Ці ж автори зауважують на необхідності посилення внутрішнього складника соціальної відповідальності як джерела підвищення реальної вартості робочої сили.

Перспективним для України є розвиток соціального підприємництва, сфокусованого насамперед, на вирішенні актуальних соціальних та екологічних проблем розвитку суспільства у тих сферах, які є не завжди є прибутковими, проте потребують підтримки як з боку держави, так і з боку приватного сектору. Розвиток соціального підприємництва в Україні в сучасних умовах набирає обертів внаслідок реакції суспільства на виклики, сформовані подіями останніх п'яти років. В сучасних умовах посилення соціального вектору підприємництва є актуальним з огляду на те, що соціальне підприємництво спрямоване на створення нових робочих місць, економічний розвиток громад, зростання платоспроможності населення, а також на вирішення проблем зайнятості та соціального залучення конкретних цільових груп суспільства, які в сучасних умовах потребують найбільшої підтримки. Соціальне підприємництво позитивно впливає на формування іміджу самого підприємства і створює додаткові можливості для розвитку і отримання фінансових ресурсів, позитивного професійного досвіду, сприяє активізації активності населення, привертає увагу до проблем соціально вразливих груп суспільства, сприяє розвитку соціальної інфраструктури та відродженню територій, бере на себе виконання частини функцій держави.

Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. визначають три можливих сценарії розвитку соціального підприємництва в Україні [18, с. 67-72]:

1) Сценарій 1 - зростання кількості соціальних підприємств як реакція суспільства на велику кількість соціальних проблем і вразливих груп населення – за яким соціальне підприємництво розвивається фактично в Україні;

2) Сценарій 2 - зростання кількості соціальних підприємств як результат появи статусу «соціальне підприємство» у законодавстві України – в цілому експерти позитивно оцінюють такий шлях, відзначаючи, що це буде залежати від змісту закону та наявності преференцій для соціальних підприємств, насамперед, у сфері оподаткування та кредитування;

3) Сценарій 3 - зростання кількості соціальних підприємств як результат економічного розвитку України – передбачає розуміння того, що соціальні підприємства слід сприймати як звичайний малий та середній бізнес, який буде змушений конкурувати на рівних умовах з традиційним бізнесом.

В даному контексті для активізації розвитку соціального підприємництва в Україні на теперішньому етапі необхідним є:

- прийняття закону про соціальне підприємництво, що визначав би чіткі критерії соціального підприємництва та створив правові механізми підтримки соціальних підприємців, як це зроблено в країнах ЄС;

- створення спеціальних кредитних і позикових програм для залучення фінансових коштів на першому етапі розвитку соціального підприємництва. У межах даного напрямку цінним є досвід Великобританії, де згідно з урядовою «Програмою гарантування кредитів» 70-80% кредитів, що налягаються малим підприємствам гарантуються урядом; Італії щодо пільгового кредитування, де середньострокове пільгове кредитування покриває 40% передбачуваних витрат, термін кредитування нових ініціатив становить 15 років, а модернізації і розширення існуючих підприємств – 10;

- впровадження на рівні регіонів, міст, конкретних громад програм з професійного навчання бажаючих для здійснення діяльності у сфері соціального підприємництва;

- створення спеціальних фондів і програм для підтримки соціальних підприємств на рівні державних та місцевих органів влади.

Водночас для активізації соціального вектору розвитку підприємництва необхідним є підвищення рівня обізнаності про принципи, механізм та інструменти соціальної відповідальності, розвиток навичок з проблематики СВ через систему пілотних проектів, семінарів, тренінгів, стажування (в тому числі і на зарубіжних підприємствах), створення сприятливих умов для СВ через створення системи стимулів (насамперед в сфері оподаткування й пільгового кредитування) на регіональному та державному рівні, вироблення в суспільстві розуміння сутності й поваги до практики чесного ведення бізнесу й підвищення прозорості діяльності підприємств.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Посилення соціального вектору розвитку підприємництва зумовлюється викликами розвитку глобальної економіки та національними реаліями. Використання соціальних важелів формування та розвитку бізнесу з одного боку, сприяють вирішенню соціальних проблем розвитку суспільства, з іншого - отримувати вигоди для зростання ділової репутації, зміцнення конкурентних позицій, нарощування вартості підприємства, отримання доходів від діяльності. Ключовим підходом до ведення бізнесу стає сталий розвиток та соціальна відповідальність. Не дивлячись на вигоди, які приносить соціально-відповідальне ведення бізнесу, в Україні впровадження соціальної відповідальності в практику діяльності підприємств носить суперечливий характер. Попри низку позитивних прикладів, більшість підприємств, маючи чисельні порушення у соціальній та екологічній сфері ведення бізнесу, не готові демонструвати прозорість діяльності у сфері сталого розвитку та у взаємовідносинах зі стейкхолдерами.

Для посилення соціального підходу до бізнесу в Україні за підтримки, а в окремих випадках, і на вимогу європейських інституцій прийнято низку ініціатив та проектів, основне призначення яких підтримка підприємництва та створення сприятливого середовища функціонування бізнесу.

Одним з перспективних видів підприємництва в Україні є соціальне підприємництво, що дозволяє посилити соціальну залученість та зайнятість найменш захищених верств населення. В сучасних умовах воно розвивається як реакція на суспільні проблеми та виклики, сформовані в останні п'ять років фактично за мінімальної підтримки держави. Це потребує низки заходів щодо визначення офіційного статусу та стимулювання такого виду бізнесу на різних рівнях управління. Особливо актуальною є розробка економічних механізмів стимулювання соціального підприємництва (пільгового оподаткування і кредитування) з огляду на позитивний досвід використання таких інструментів в країнах ЄС. Перспективи подальших досліджень повинні бути пов'язані з усуненням колізій у нормативно-правовому регулюванні та розробкою економічних методів заохочення соціальних підходів до ведення бізнесу для забезпечення сталого розвитку підприємництва.

Список використаної літератури.

1. Баюра Д. Розвиток соціально відповідального корпоративного управління в контексті інтересів стейкхолдерів. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. № 4. С. 39-44.

2. Грішнова О.А., Міщук Г.Ю., Олійник О.О. Соціальна відповідальність у трудових відносинах: теорія, практика, регулювання ризиків : монографія. Рівне: НУВГП, 2014. 216 с.

3. Корнецький А., Нагаївська Д. Соціальне підприємництво і соціальна відповідальність бізнесу: визначення, критерії та регулювання. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 11. С. 204-208.

4. Зибарева О.В., Вербівська Л.В. Корпоративна соціальна відповідальність в контексті сталого розвитку підприємництва. *Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ*. 2017. Випуск IV (68). С. 20-35.

5. Bennett C. 10 Stats Every CSR Professional Should Know. URL: <https://solutions.yourcause.com/csr-stats-infographic/> (accessed: 16.12.2019).

6. Маніфест «Підприємство-2020» «Майбутнє для Європи, якої ми прагнемо». URL: https://www.csreurope.org/sites/default/files/UKRAINIAN_Enterprise%202020%20Manifesto.pdf (дата звернення: 10.12.2019).

7. Enterprice 2020. URL: <https://www.csreurope.org/enterprise-2020-manifesto> (accessed: 10.12.2019).
8. Індекс прозорості сайтів українських компаній – 2017. Укладачі: Зінченко А., Резнік Н., Саприкіна М. К.: Видавництво «Юстон», 2018. 28 с.
9. Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності». *Офіційний сайт*. URL: <http://csr-ua.info/csr-ukraine> (дата звернення: 2.12.2019).
10. Sustainable Development Goals. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300> (accessed: 10.12.2019).
11. Пакт заради молоді – 2020. URL: <http://careerhub.in.ua/wp-content/uploads/2018/09/buklet-Pakt-2020-5.pdf>(дата звернення: 11.12.2019).
12. EU4Business. URL: <http://www.eu4business.eu/uk/project/eu4business-merezha-centriv-pidtrymky-biznesu-v-ukrayini> (accessed: 12.12.2019).
13. FORBIZ. URL: <http://forbiz.org.ua/ua/>(accessed: 15.12.2019).
14. Всеукраїнська мережа доброчесності і комплаєнсу (UNIC). Офіційний сайт. URL: <http://unic.org.ua> (дата звернення: 12.12.2019).
15. Платформа ефективного регулювання при Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://regulation.gov.ua/> (дата звернення: 12.12.2019).
16. Праця України у 2018 році : статистичний щорічник. Київ : ТОВ «Бук Друк», 2019. 242 с.
17. Щець П.А., Бабич Р.Б. Вартість робочої сили на ринку праці України: фактори, чинники та тенденції формування. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/55.pdf.
18. Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.

References.

1. Baiura, D. (2017), *“The development of Corporate Social Responsibility Management in the context of stakeholders’ interests”*, Ekonomichnyj chasopys Skhidnoievropejs’kogo natsional’nogo universytetu imeni Lesi Ukrainky. Vol. 4, pp. 39-44.
2. Grishnova, O.A., Mishchuk, H. Iu. And Olijnyk, O.O. (2014), *Sotsial’na vidpovidal’nist’ u trudovykh vidnosynah: teoriia, praktyka, reguliuvannia ryzykiv* [Social Responsibility in labour relationships: theory, practice, risks regulation], NUVHP, Rivne, Ukraine.
3. Kornetss’kyi, A. and Nagajivs’ka, D. (2016), *“Social Entrepreneurship and Corporate Social Responsibility: definition, criteria and regulation”*, Prychornomorski ekonomichni studiji, Vol. 11, pp. 204-208.
4. Zybarena, O.V. and Verbivska, L.V. (2017), *“Corporate Social Responsibility in the context of Entrepreneurship Sustainable Development”*, Naukovyj visnyk Chernivetskogo torgovel’no-ekonomichnogo instytutu KNTEU, Vol. IV (68), pp. 20-35.
5. Bennett, C. (2019), *“Stats Every CSR Professional Should Know”*, available at: <https://solutions.yourcause.com/csr-stats-infographic/> (Accessed 16 Dec 2019).
6. CSR Europe (2019), *“Enterprice 2020 Manifesto: The future for Europe we need”*, available at: https://www.csreurope.org/sites/default/files/UKRAINIAN_Enterprise%202020%20Manifesto.pdf (Accessed 10 Dec 2019).
7. CSR Europe (2019), *“Enterprice 2020”*, available at: <https://www.csreurope.org/enterprise-2020-manifesto> (Accessed 10 Dec 2019).
8. Zinchenko, A., Reznik, N. and Saprykina, M. (2018), *Indeks prozorosti sajtiv ukrajins’kyh kompanij – 2017* [2017 Transparency Index of Ukrainian Companies' Sites], Yuston, Kyiv, Ukraine.
9. Centre of Corporate Social Responsibility Development (2019), available at: <http://csr-ua.info/csr-ukraine> (Accessed 2 Dec 2019).
10. United Nation Organization (2019), *“Sustainable Development Goals”*, available at: <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300> (Accessed 10 Dec 2019).
11. Career Hub (2019), *“2020 Pact for Youth”*, available at: <http://careerhub.in.ua/wp-content/uploads/2018/09/buklet-Pakt-2020-5.pdf> (Accessed 11 Dec 2019).
12. EU4Business: Network of Business Support Centres in Ukraine (2019), available at: <http://www.eu4business.eu/uk/project/eu4business-merezha-centriv-pidtrymky-biznesu-v-ukrayini> (Accessed 12 Dec 2019).
13. EU4Business (2019), *“FORBIZ”*, available at: <http://forbiz.org.ua/ua/> (Accessed 15 Dec 2019).
14. Ukrainian Network of Integrity and Compliance (UNIC) (2019), available at: <http://unic.org.ua> (Accessed 12 Dec 2019).
15. Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine (2019), *“Platform of Effective Regulatory”*, available at: <https://regulation.gov.ua/> (Accessed 12 Dec 2019).
16. State Statistics Service of Ukraine (2019), *“Pratsia Ukrainy u 2018 rotsi: statystychnyj shchorichnyk”* [Labour of Ukraine in 2018: Statistical yearbook], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
17. Shvets’, P.A. and Babych, R.B. (2019), *“Cost of Labor in the Labor Market of Ukraine: Factors and Trends of Formation”*, *Efektivna ekonomika* [Online], vol. 5, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/55.pdf. (Accessed 10 Dec 2019).

18. Svynchuk, A.A., Kornets'kyj A.O., Hocharova, M.A., Nazaruk, V.Ia., Husak, N.S. and Tumanova, A.A. (2017), *Sotsial'ne pidpriemnytsvo: vid ideii do suspil'nyh zmin* [Social Entrepreneurship: from idea to social change], VNA Ltd, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2020 р.